

ԾԱՂԻԿ կը հրատարակուի Շաբաթ օրերը և տարին 50 թիւ:

Բաժանորդացին կ'ԱՅԽԻԿ Թուրքիոյ համար տարեկան 50 դրշ, Ռուսիոյ համար 5 ռուբլի, ուրիշ երկիրներու համար 12 ֆր: — Վեցամսեայ բաժանորդացորու թիւն ևս կ'ընդունուի:

Գումարներէն զրամի տեղ Օսմանեան նամակադրոշմ ևս կ'ընդունուի:

Միայն երեք թիւ տպագրել կը զրկուի: այնպէս որ բաժանորդացին չը վճարողը կը դադրի թերթ ընդունելէ: Ծանուցման տողը 2 զուրուշ:

ԾԱՂԻԿ

Հ Ր Ա Գ Ի Ր

ԾԱՂԻԿի վերաբերեալ ամէն գործի համար դիմել Առ. Տիգրէի-Հասարակչիկն 604 ՆԱՆ Գ. ՓԱԼԱԿԱՇԻԱՆ

Պոլիս, Պապը-Ալի ճասէսի
Էսքի Ձապիէի գրան կից, Թիւ 52
درعليه باب عالی جاده سنده اسكي ضبطه
قبوسى اتصالده ۲۵ نومروده «زاغيك»
غزنهسى مديرى پالاقاشيان حوونان
S'adresser à
HOVNAN PALACACHIAN
Directeur du Journal Arménien «Dzaghik»
Babe-Ali Djaddessi, N. 25, CONSTANTINOPLE

40 փարա

Ազգային, Գրական եւ Քաղաքական

40 փարա

ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ — Գ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 34

ՇԱԲԱԹ

30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1893

ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ՝ Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անհատայ բաղդատութիւն, Ա. Ա. Սուրենեան. — Ձեռք ճանորդեր, Յ. Թ. Արամեան. — Եղիան միմակ, Ռ. Որբերեան. — Պատկ, Գ. Մարգարեան. — Հետաքրքրական դատ մը «Հայրենիք»ի Տնօրէնին գէմ. — Թղթակցութիւնը Մարտիայէն, Բարեբոլէն և Պաղատաշէն. — Այլ և այլք, Թ. Քիւրէյեան. — Ազգային և Ներքին լուրեր. — Մեր հորիզոնէն դուրս, Գ. Զաքարեան:

ԱՆՀԱՃՈՅ ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԻՒՆ

Մեր հայրենակից ու բաղդակից յայտերը վերջին քսան տարիներուն մէջ տեւողատ գործունէութիւն մը ցուցին հանրային հաստատութեանց շինութեան ու զարգացումն մասին. միայն ի Պոլիս՝ Եկեղեցի-Քաղէի յիմարանաց, Ֆէնէրի կեդրոնական վարժարանը, Բերայի բաղմութիւ վարժարաններն և ուրիշներ հետադհեալ կանդնեցան հոյակապ մեծութեամբ, զեղեցկութեամբ և առաջադիւսող նպատակներուն ըստ ամենայնի յարմար ճարտարութեամբ. ու բարերար անձեր սրբըրեալները խնամելու և ազգային կրթութեան մակարդակը բարձրացնելու համար այդ շինութիւններն ի գլուխ հանեցին, միանգամայն օժտեցին զանոնք եկամտից հաստատուն ու առատ ազդիւրներով. վաճառանոցներ, խաներ մի ըստ ըստ միմէ կառուցուեցան, միլիօններ յանձնուեցան պանքաներու: Ազգը վաշեից այդ ամէնն առանց հանրային հանդանակութեան կարօտն զգալու:

Յայնեալ այսքան զահագնութեանց ու շինածոց հանդէպ բաղդատութեան չե՞նք կարող գնել մեր ազգայնաց նոր ի նորոյ կառուցած հանրային հաստատութիւնները, Եկեղեցի-Քաղէի յիմարանցին գէմ բարձրաշար կը պանծան մեր նոր հիւանդանոցն և յարակից շէնքերը, Ֆէնէրի վարժարանին փոխան շինած ունիւնը՝ Վարժիկ կեդրոնական վարժարանը ժողովարահով ու մատենադարանով, Զարբայի հաստատութեան պատասխանած կեր Բերայի արհեստանոցով, յունաց նորակաւոյց Զօկրափիօնին փոխարէն կ'սկսինք կանգնել մեծ

վարժարան մը Եսայեանց առատաձեռնութեամբ, յաւելցնենք նաև Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցին ու վարժարանները, Արմաշու եկեղեցական վարժարանն, ևն:

Եթէ մեր հանրային հաստատութեանց շինութեան համար մասնաւոր բարերարներէ զոտ գրեթէ միշտ ժողովրդական հանդանակութեանց գիմում կ'ըլլա՞նք, այդ առաւելութիւն մ'է ի նպատակ մեր ընկերային զգացման և պարտաճանաչութեան, սրբան և գնահատուի անձ մը մեծարանակ նուէրներ բրած լինելուն համար, այնքան և աւելի կը գնահատուի ժողովարդ մը իրեն պատկանեալ հանրօգուտ շինութեանց մասնակցած լինելուն համար, եթէ բարեգործութեան զգացումն է որ գանհատ մը կը դրդէ տնեցածին մէկ մասն իր ազգին կարօտներուն նուիրելու, ազգն ամբողջովին այդ զգացմամբ ոգևորուած կը համարուի՝ երբ ամբողջովին էր փոթի իւր նպատակ մատուցանելու բարի ձեռնարկութեան մը:

Մեր հանրային հաստատութիւնը օժտուած չեն սակայն կալուածներու, կամ պանքաներն յանձնուած միլիօններու ըստարար եկամուտներով. շատեր սրտի գառնութեամբ կը խօսին մեր հասարակային պիտոյքն հոգալու համար հարկ կ'ըլլա՞նք եկամուտներու անհաստատութեան ու անբաւականութեան մասին, այս կարծիքն հիմնադէս ցրել պէտք է. յայն մեծաշունչներուն ընծայած եկամուտներն յայն ժողովրդեան զարգացման ոչ զօրուար օժանդակ համարելու է և ոչ օրինակելի առարկանութիւն. մանաւանդ ազգային գոտախարակութեան գործին մէջ իմաստութիւն չէ խորհիլ թէ քանի մը սերունդ յետոյ այս ինչ վարժարանին ծախսերն ինչպէս պիտի հոգացուին. երբ եկամուտ համար իրը գրամեղրուի աւելուած գումարն այս օր արժանապէս ծախսուի ներկայ սերունդը ըստ պատրաստելու համար, այդ ներկայ սերունդը կ'օգտուի մեծապէս, և ապագայ սերունդին զարգացման համար իր կարգին զահագնութիւններ կ'ընեն:

Յունաց բաղդակ մամը մեր ժողովարդին աւելի արամաղիր է, եթէ ոչ եկեղեցեաց, գէթ հիւանդանոցներու, վարժարաններու պիտոյից նպատակելու. այս արամաղ բութիւնը թերեւս աւելի կը լի-

նէր, եթէ կալուածական եկամուտներու վրայ յայն չը դրուէր. խոհեմներն ու «անտեսողէտ»ները զուցէ զժողովին ու գոտախարակէն այս կարծիքը. կը խոտանանք սակայն քիչ տառնէն այս խընդրոյ վրայ համադրել զիրենք:

Գառնարով նիւթին, բաղդատութիւնը զոր բրինք հայ և Յայն հանրային նորակերտ հաստատութեանց մէջ՝ ըստ երեւութին անպատուարեր չէ մեզ. այլ նայինք մի անգամ կեղեւին ներքեւ, այդ հաստատութեանց շինութեան գաղափարին մէջ երկուց ազգաց քաղաքակրթութեան աստիճանն ի վեր բերենք:

Աչքի առաջ տեսնանք միայն վերջին անգամ կառուցուած Զօկրափիօնի վարժարանն ի Բերա. ամբողջ շէնքը, հիմանքէն մինչեւ տանիքը, իւր ամէն մասն ըստանալութեանց մէջ վարժարան լինելու յարմարեւած է. թէ մէն մի աշտակերտ սրբան մարտը օգի պէտք կ'ունենայ, ըստ ինչպէս և ինչքան պիտի թափանցէ սրահներուն մէջ, ձմեռ տառն քանի՞ տառն ջերմութիւն պիտի տա՝ բաժուի շէնքին ամէն կողմը. պայծառ ու անձրեւատ օրեր աշտակերտը ինչպէս պիտի զբօսնան, ճէմիշներն ս'ը պիտի զետեղուին և զպրօցական աբիշ ամէն կողմի բաժանմանը՝ ըստ, ազատ, խորին և մանապիտան խորհրդածութեանց առարկայ կ'ըլլա՞նք, այնպէս որ աշխարհի և ոչ մի կողմ Զօկրափիօնէն աւելի կոտարեւադարձեալ շէնք հնար է գտնել իրը վարժարան: Բարերար կառուցանողը գրամը շնորհած է առատապէս և չէ միջամտած շինութեան գիտական խնդրոյն. այդ վարժարանին մէջ Զօկրափիօնի 13000 սակոյց առատաձեռնութիւնը միայն կը տեսնուի, այլ ոչ իւր քանահայրը. յայնը գիտցած է թէ իւր մշտնջենական համբաւը գրամով կարենալ գնելու համար՝ ձեռնհաս, գիտուն անձինք օժանդակելու են իւր ձեռնարկին: Եւ յաջողած է կատարելապէս:

Կուգէ՞ք գիտնալ թէ ս'ը կը վերջանայ մեր գիտաղութիւնը: Իրաւ է թէ եկեղեցի, վարժարաններ, հիւանդանոց շէնքեր, և եթէ մեր հարստները կաբեւոր գումարներ աւելցուցին ժողովրդական հանդանակութեանց վրայ, աւելցուցին նաև այդ բոլոր շինութեանց մէջ իրենց քանահայրն այնպէս՝ որ անոնց

և ոչ մին արուեստին պահանջած կատարելութիւններն ունին, և ոչ մին ճարտարագիտական հմտութեանց համաձայն կառուցուեցան և ոչ մին իրենց նպատակին լիութիւն կը համապատասխանեն. ընդհակառակն անոնք քարի խոշոր կոյտեր, մեծամեծ զանգուածներ, դարերու ընթացքին մէջ պիտի վկայեն թէ այդ կառուցումներն եղած են դրամով, այլ ոչ խելքով և թէ այս տեսութեամբ քաղաքակիրթութիւնն ու հետեւաբար խելքն ու ճաշակը շատ աւելի զարգացած է յայն՝ քան հայ գործօն գաղտնիկը մէջ:

Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ

ՉԵՆՔ ՃԱՆԲՈՐԴԵՐ

Տակաւին չենք հասկցած թէ ո՞րքան կարեւոր, անհրաժեշտ է ճանրողութիւնը կենաց ամէն պայմաններուն: Հետաքրքիր ալ չենք: Շատ քիչեր, ժողովրդեան ամբողջութեան հանդէպ յիշատակով անգամ հարձակ տակաւորութիւն վաճառականք կամ հարուստ հազիւ մէկ երկու անգամ ճանրող դած են, եթէ կարծէ ճանրողութիւն անուանել պարզապէս տեղախոսութիւն մը մէկ քաղքէն ուրիշ քաղք մը, քանի մ'օրուան համար միայն, կամ զործով կամ հաճոյքի համար, բայց բնաւ տեսնելու, սորվելու, ուսումնասիրելու, հմտանալու համար: Վաճառականն երբ ստիպուեալ է իւր ամէնօրեայ միօրինակ ու խաղաղիկ կեանքը վրդովել ու իւր քաղքը փոխել, պարզապէս անոր համար է որ այն գործարանին կամ վաճառականին հետ որուն հետ յարաբերութիւն ունի խնդիր մը կայ կարգադրելիք զոր կարելի չէ եղած նամակով հասկցնել: Իսկ եթէ հարուստ գաղտնիկը է ճանրողը, կը դաշակէք հարկաւ, Փարիզ կ'երթայ:

Չեմ բեր անշուշտ թէ չարժեք փարկը տեսնել: Բնդ հակառակն՝ իւր հարուստ թանգարաններով ու միւզէներով, իւր հոյակապ շէնքերով, համալսարաններով, հնութիւններով, եայլն, առաջնակարգ տեղ մը դրաւ մայրաքաղաքացի մէջ, և շատ բան կրնանք ուսնիլ փարկիցայն ապրելու եղանակէն, գործելու կերպէն, աշխատասիրութենէն, խնամքատիրութենէն, են, են: Սակայն Եւրոպայի մէջ Փարիզ միակ քաղքը չէ և ոչինչ նուազ մեծ հարստութիւններ կան հնութեան, գիտութեանց, արուեստից, են, Եւրոպական գրեթէ բոլոր Պետութեանց ուսանանքուն և գլխաւոր քաղաքացի մէջ:

Արդ, մեզմէ քանինն՝ հետաքրքրուած են երթալ տեսնել զանոնք և բերել մեզ իրենց ուսումնասիրութեանց արդիւնքը: Ի՞նչ մեծ հաճոյքով կարդացինք Արքահամ Է. Գ. Յակոբեանի տեղագրականներն Զուիցերլանդէն սրուն հետ կարծես տկանատես կը շրջէինք ծաղկաւայտ դաշտերն ու խաղաղիկ գիւղերն, կը սահէինք հանդարտիկ լիճերուն վրայ զոր այս երկիր միայն ունի, կը տեսնէինք ահագին ստանալաններն, մայր անհամար գետակներու որք կը թրջեն այս բարեբեր հողն, և կը բարձրանայինք Մօն-Պլանի անկաճ բարդադաժներն ահարկաւ, անմտաչելի: Սրտի ինչ զոհանալութեամբ սերտեցինք Արշակ Է. Գ. Թէթ վաճառի, այդ տաղանդաւոր նկար-

չին արուեստագիտական յօդուածներն որոց մէջ կը ցուցնէր մեզ, իբր մոգական լապտերով մը, նկարչական և ճարտարագիտական հրաշալիքներն այն երկրին «ուր կը ծագէին նարնջենին, երկիր սոսի պտուղներու և կարմրադեղ վարդերու, ուր սիւքն աւելի քաղցր է և թաշունն աւելի թեթեւ, ուր ամէն եղանակի մէջ մեզուն կը քաղէ ծագական հիւսկը, ուր լոյսը ժպիտ է իբր Աստուծոյ մէկ բարեբը, ուր կը սիրէ յաւիտենական դարուն մը երկնքի մը տակ միշտ կապոյտ»:

Թողունք Եւրոպան, զոր տեսնելու համար, կարելի է աւարկեն, պէտք է քիչ շատ դրամ ծախսել, թողունք Ամերիկան որ շատ հեռու է, Ասիան, ուր ճանրողութեան դիւրութիւնք կը պակսին, Ասիական որ «խառնաբաշտ» է տակաւին, բայց ի՞նչ բնաւ այն անտարբերութեան որով չենք ճանչեր մեր երկիրն, նոյն իսկ մեր քաղաքն: Հոս չունինք հնութիւններ, չունինք թանգարան, չունինք միւզէ, չունինք նշանաւոր վայրեր ու շէնքեր, և սակայն դուք ո՞չ մին տեսած եմք:

Չեմ կարծեր որ շատ բազմաթիւ բլրան անոնք որք տեսած են Պոլսոյ նշանաւոր վայրերն, Կայս. թանգարանն, զինարանն, միւզէն ուր այնքան թանկագին հնութիւնք կան և արուեստական հրաշալիք, եկեղեցիներն, են, և այն բազմաթիւ հոյակերտ շէնքերն որք կը դեղադարձեն արդէն գեղեցիկ այս մայրաքաղաքն:

Նոյն իսկ երկրին մէջ հաստատուած այլ և այլ գործարանք, որոց թիւն հետզհետէ կը բազմապատկի այնքան արագապէս, անտարբեր կը թողուն զմեզ և մաքէ չենք անցներ երթալ տեսնելու զանոնք, զոնք քաղելու համար այն անձ խառնի օգուտը զոր կրնանք ստանալ անոնցմէ: Այսպէս, օրինակի համար, դուք մեր վաճառականները, որք այնքան մետաքսեայ կերպաններ կը բերեն Եւրոպական տեսնել, չեն դացած տեսնել Հէրէքէի գործարանը որ այնքան յաջողութեամբ կը մրցի Եւրոպայի նոյն օրինակ հաստատութեանց հետ թէ՛ տաղանդաց արհեստիւններ և թէ՛ զնոց աժանութեամբ: Պէտք է տեսնել թէ այդ գործարան ի՞նչ սքանչելի մետաքսեղեններ կը գործէ սրտը, ծաղկեայ, հիւսնայի նկարներով, լինչպէս նաեւ թաւիչ, Բե-Է. են, աւելի տակուն և աւելի զխրաղին:

Եւր Պէյլօզ գացի թիւթի գործարանը տեսնելու, անշուշտ լսեցի թէ թիւթափաճաններ կան որք տակաւին չեն դացած տեսնել թէ ի՞նչ աստիճան յաջող է արտադրութիւնը, և թէ կարելի չէ՞ թիւթի ինչ ինչ տեսակներ հոն շինել տալ աւելի զխնայելուն, աւելի աժան: Այսպէս նաեւ ուրիշ գործարանաց համար:

Եւ սակայն այս հաստատութիւնք կոչուած են մեծ դարկ տալ երկրին անտեսական դարդացման, և եթէ վաճառականք երկրին գործոց մասին իւր փորձառութիւնը բերէ ճարտարագործութեան, շատ աւելի մեծ օգուտ կարելի է քաղել անոնցմէ, քան որչափ չենք ստանալ մեր այժմու անտարբերութեամբ:

Եւրոպացւոց օրինակը մեր աչաց առջեւ է: Ամէն շարժու. երկաթուղի և չողեհաւ հարկաւորներ կը բերեն որք, հետաքրքիր ամէն բան տեսնելու, հասկնալու, կը պարզուեն քաղքին չորս կողմը: Աստուծուն Բերա են, կէս օրին Պոլս, երեկոյն վոստոր, չրջելով անդուզ, և քանի մ'օրուան մէջ ճանչելով քաղաքը սրտեցիկ մ'աւելի:

Եւ չկարծուի թէ հոս եկող Եւրոպացիք ամենքն ալ հարուստ են: Անցեալ տարի խաւ-

մ'եկաւ Գերմանացիներու, ամենքն ալ ընկերութեան միջին դասակարգէն, ոմանց նոյն իսկ կինն ու աղջիկն ալ միասին, որ յարգելով հանդերձ խնայասիրութեան օրէնքն, կրօնաւոր քաղաքը տեսնել իւր ամենէն հեռաւոր անկիւններով, հետաքրքրուելով ամենէն աննշան կարծուած բաներուն իսկ և նշանակելով անմիջապէս ինչ որ կը յուսար թէ կրնար ազագային իրեն օգտակար ըլլալ:

Եւրոպացի գրեթէ ամէն գլխաւոր տուն, հոս իւր ներկայացուցչն ունենալ գատ, ամէն տարի, ոմանք տարին քանի մ'անգամ մասնաւոր պաշտօնեայ մը կը գրկեն իրենց յաճախորդները տեսնելու, նոր յաճախորդներ գտնելու, հրապարակին գործերը ուսումնասիրելու և եղած պահանջմանց լաւագոյնս գոհացում տալու համար: Իսկ մենք հոս, մեր վաճառատանց մէջ փակուած կ'ապասենք որ զնոյր դաց, որովհետեւ մեր հայրերը այնպէս կ'ընէին:

Հետզհետէ շինուած երկաթուղիք սկսած են վաճառականութեան ընձեռել ամէն տեսակ դիւրութիւն, և կարեւոր կեդրոններ այսօր ուղղակի և զիւրին յարաբերութեան մէջ են մայրաքաղաքին հետ. սակայն մեր վաճառականներէն կամ դրամատուներէն քանի մ'ուսուրեկցին երթալ մասնաձկնոր հաստատել հոն: Բայց Եւրոպային բրաւ ինչ որ չխորհեցանք մենք, զնոց դուռ յաճախորդը և սկստ. առնոց պէտքերն հայթայթել ուղղակի: Շատ տարիներ յատաճ Գերմանացիք գացին արմրաշատ կեդրոնի մը մէջ ի Փոքր Ասիա չողեշարժ աղօրքներ հաստատեցին և արագ ու աւելի աժան ազալով ցրենք, իրենց ձեռաց մէջ կեդրոնացուցին չրջակայից բոլոր գործերը. մինչդեռ հայ դրամագլուխ մը նշանակելի ձեռնարկ մը չբրաւ ցարդ գաւառներուն մէջ ուր, սակայն, այնքան շահարկ գործեր կան:

Յորչափ չարունակներ մեր այս ընթացքը, որ աւուր պիտի նեղնայ մեր գործառնութեան չրջանակը, մինչեւ որ բոլորովին տեղի տանք մեզմէ աւելի հետաքրքիրներու, գործունեացներու, աշխատասէրներու:

Յ. Թ. ԱՐԱՄԵԱՆ

ԵՂԻԱՆ ՄԻՆԱԿ

Փառատունի մօտ տարիներու խորամը իր լայն ճակտին վրան, զանի սուսըին անգամ տեսայ իր դալիւսն զխնայ ծովը, այն արտամաթ ախիճ հողին, զոր երկար տարիներ եւրազմէ ի դպրոցի դրասեղանի տալիւ կրած, խոհուն . . . Գառքէյի բազմամարդութեան մէջ մինակ, գերեզմանին տալիւ գողգողանոր հատնելու մօտ բլրալը՝ ստուերի մը պէս սահեցաւ իմ աչքիս տալիւն Եղիան . . . ինչպէս կը սահին վերջապետի ստուերները, նուազսն, երազսն: Պարզ ու կոկիկ սենեակին մէջը՝ ուր սեղանին վրայ դրուած Պայրըն մը պիկիւմ ծովին վրայ մշրտալ նաւուն կը յառէր իր յեալին նայուածքը, ուր անցեալի ուրուականներ կը սրտուն՝ յաւիտեան չարչարելով ու տանջելով այդ տառապող հողին, հոն կը ձանձրացանէի զանի երկար ժամերով, խօսելով անոր հետ երեկին և այս օրին, այս օրին ու վաղուան խնդիրներուն վրայ, հարցումներ՝ որ անփրժ հակառակութիւններ կը սողէին իմ տալիւ: Եւ զինքը ճանչնալէս քանի մը օր վերջը տակաւին, ինք ալ զիս մինակ թողոց, Գառքէյէն զնոց խաղէյ, ար-

ցունքի խոնաւ մը աչքերուս մէջը, հալած վիշտ մը սրտիս մէջը թողելով, զնայ հոն՝ ուր իր հաւատքի եւ յոյսի տարիները անցած էին մէկիկ մէկիկ :

* *

Երթալէն քիչ վերջը այցելեցի իրեն : Տէմիրձիպաշէնքու աւանդական աւերակ տանը մէկ սենիկներ՝ որուն առջեւ անխնամ թողուած քանի մը ծառերու մէջէն աչնան հովը տխուր վախտաբով մը իր յաւիտենական լալերգը կը կրկնէ, թաց, զհանայարկ սենեկի մը մէջ գտայ եղբան, վերջին տեսածէս աւելի ծիրան, մաշած . . . :

Եւ նախնեաց ստուերներուն մէջ նստած, ուր զինքը երբեմն սիրող մայրիկը պատած էր մանուկ եղբան կուրծքին վրայ սեպմած, հոն դասը գտնի իր անվերջ ստապանքներուն հետը, որ հետզհետէ զերեզմանին կը տանին ամենուն պաշտելի հէ՛ր Տէմիրձիպաշէնքը :

«Ի՞նչ կը խորհիս, եղբա՛ւ . . .» : «Կը խորհիմ . . .» : չէ՛, ալ բան չէր խորհեր եղբան : Յուլաւ նայաւ անքով, որ իր մէջէն հեղնաթիւն մը կը թքնէ շարունակ ձախտաղբի խաղերուն զէմ, աչք էր միայն տաճ պատասխանաւ : Երբեմն կիտախակ արտասանութեան լուսն մէջէն դուրսը արցունքի հատիկները, կապարի կայաններու սէս կը համէին մինչեւ հոգիս խորը եւ կայրէին զիս, աւանդ : Երկու ժամի շտի անցուցի իր քովը : Մեզմէ աւելի լուսնիներ խառնցաւ, լուսնիներն ալ աւելի խոտեցաւ ինձ աչն շոր հոգը, որ տաւարապէս կը զոյգէին կոկորդը պատուելով զուրս կը թռչէր . . . :

Երսուն տարի շարունակ տառապէ, աչխառն, արնէ, զրէ, երգէ որ վերջը կեանքը մոռացութեան մէջ, թաց սենեկի մը մէկ անկիւնը հալի : Հէ՛ր եղբա՛ւ . . . :

* *

Եւ ես կը գրեմ այս սողերը անոնց համար որ հարստանային այդ տառապող հոգին, եւ կը գրեմ, որ ներկան չը կարենայ զինքը պաշտպանել սպառնային զէմ, միշտ պատառաւ թքնելու, սպառնալովն ձախտին : Ի դուր լացինք երբ Պատկանեանը եւ Պարոնեանը գացին մեզմէ : Գտնէ Զեյիան ուրախացանք : Թող չը կատարուի Լամարթիին խօսքը եղբաւքին համար . «բանաստեղծին օրհնեալ է անուներ, անթմեալ է կեանքը», այն Զեյիային՝ որ իր սիրէր եւ կը սիրէ զմեզ :

Նաորբէյ ԲՈՒԲԵՆ ՈՐԲԵՐԵԱՆ

ՊՍԱԿ

«Յուզարկութեանց առթիւ՝ պրտակ նախընտրելով սովորութիւնն հաճիկ է շարունակել, թէ ոչ մերթեւ խաղաւ՝ իրբեւ անհաշտ գործ՝ մեր սոհմային ու կրօնական աւանդութեանց» — Ահաւանիկ խնդիր մը որ, օրաթերթերու եւ պարբերական հանդէսներու մէջ թեր ու զէմ վիճաբանութեանց նիւթ գործած է եւ մեզ համար իւր կարեւորութիւնն ունի :

Գլխաւորապէս երկու առարկութիւն կայ այս մասին : Նախ թէ՛ այդ սովորային օտարամուտ է առ մեզ, երկրորդ՝ աւերակ ծախքի դուռ եւ պարզապէս շուայրութիւն է : Առաջին առարկութիւնն, ըստ իս, շատ իրաւացի չէ, երբ ի նկատի առնենք որ, խնդիրը աւելի ձեւի քան թէ հիմնական սկզբունքի վրայ

կը դառնայ, կրնանք մոռնալ թէ ասիկց 25-30 եւ աւելի տարիներ յառաջ, երբ «անտուկ»ը տակաւին աշխարհի հաղաւթիւս եւ միայն ազնուապետական դասուն առանձնաշնորհումն էր, ազրատ եւ «էսնաֆ» դասերու ննջեցեալը պարզ ճաղով եւ ընդհանրապէս անծածկայթ կը փոխադրուէին : Այդ, ո՞վ չիշէր թէ այն տառն ճաղերը՝ ըստ հասակի եւ սեռի ննջեցեալն, կը զարգարուէին գոյնզգոյն ծաղիկներով, թափնիով, լեւնաով, նաւրնով, սակի կամ արծաթ թերթերով, եւ : Եւ ո՞վ գիտէ, արդեօք այդ սովորային իսկ սրբան հին աւանդութեան մը շարունակութիւնն եւ գուցէ մեր հեթանոսական անցեալ շրջանի խորհրդաւոր հետքերէն մին էր : Ապա ուրեմն՝ ննջեցեալն վերջին յարգանք մ'ընելու նպատակաւ՝ նորա գաղաղն ծաղկօք զարգարելու սովորային գլխովին օտարամուտ չէ առ մեզ, եւ այսօր՝ պատկն ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ոչ ժամանակին հետ՝ ժողովրդեան ճաշակին քիչ շատ ազնուացման մէկ ապացոյցն ու Եւրոպական քաղաքակրթութեան շարունակ պարզ մէկ հետեւողութիւնը : Սակայն իրաւամբ պիտի առարկուի թէ՛ այն հին բարի ժամանակաց մէջ գաղաղ մը ծաղկօք եւ կամ լեւնով զարգարելու եւ հիմայ սրտկներ նախընտրելու սովորութեան ու ձեւին մէջ անհուն տարբերութիւն կայ, քանի որ ներկայ հանդամանօք՝ մեռնողի մը պարագայը՝ 5-6 մէծիւ ծախսելու գաղաղարարութեան եւ այն ալ օտարին քաղաք լեցնելու հարկին ներքեւ կը գտնուին :

Այս առարկութիւնն որքան արդարացի ըլլայ, նոյնքան ալ ճշմարիտ է թէ՛ Եւրոպական սովորութեանց հետեւելու եւ կամ քաղաքակրթական անխուսափելի պարտականութիւն մը կատարած լինելու նպատակաւ՝ մեր մէջ աշխարհի խոր արմատ ձգած այս սովորային գլխաւորէ կարելի բռնալ է ինչպէս նաեւ խանկ ու մօմ չեն կարող պատկը փոխանակել :

Պէտք է խելացի բնորութիւն մ'ընել ընդհանրապէս թիւնն (ծաղկեղործութիւնն) այսօր Մայրաքաղաքիս մէջ շատ ընթացիկ եւ կարի շահաւոր արհեստ մը գործած է, մենք հայերս ալ, Եւրոպացեաց հետեւողութեամբ, իրբեւ քաղաքակրթական անհրաժարելի պայման՝ յուզարկութեանց, հարսանեաց, նշանախոսութեանց, անուան տարեկարձնելու եւ այլ առիթներով սրտկներ ու փանջեր կը նախընտրէին միմեանց — այսինքն տարին առ նաւալն 1000-1800 ոսկւոյ գումար մը կը ծախսէին :

Կարելի չէ՞ որ Ազգ. Հիւանդանոցի Պատ. Հոգաբարձութիւնը յանուն այդ հաստատութեան՝ Բերայի կեդրոն մէկ տեղն, մասնաւոր ծաղկալաճառանոց մը բանայ, հոն առ այժմ մէկ երկու օտարազգի վարպետ արհեստաւորներ դնէ, անոնց քով աշակերտ տալով Որբանոցի սաներէն մի քանին : Միւս կողմանէ՛ Հիւանդանոցի սեփական շրջակայ ընդար-

ձակ հոգերուն մէկ մասը յատկացնէ ծաղկի մշակութեան՝ գործեալ Եւրոպացի վարպետի մը խնամոց ներքեւ՝ սրմէ կարենան օգտուիլ նաեւ Որբանոցի սաներէն այդ գործին յարմարութիւն ունեցողներն :

Վստահ ըլլալով թէ զնայ եւ ճաշակի մրցմամբ եւ համբերութեամբ այս ձեռնարկութիւն հետզհետէ պիտի զարգանայ եւ եկամտի կարեւոր աղբիւր մ'ըլլայ, մեր ժողովուրդն ալ անապագայն նպատած եւ ընթացիկ արհեստի մը մեր մէջ եւս մնալ գտնելուն քաջալեր տուած պիտի ըլլայ : Եթէ Հիւանդանոցի Պատ. Հոգաբարձութիւնը ձեռնարկ մնայ այս մասին, մասնաւոր անհատ մ'ալ (Ազգ. Հիւանդանոցի նպաստ մը հանելու պայմանաւ) կրնայ մի եւ նոյն ձեռնարկն ընել գործեալ Բերայի մէկ կեդրոնը : «Մարդ է որ գործէ զերկիր» :

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

ՆԵՏԱՔՐԲՐԱԿԱՆ ԴԱՏ ՄԸ

«ՇԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ՏՆՕՐԷՆԻՆ ԴԷՄ

Բ. ՆԻՍՏ

(Շարունակութիւն նախորդ թիւէն)

ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Հարցաքննութեանց աւարտած լինելը յայտնելով, հրաւիրեց ընդհ. գաղախողը՝ ներկայացնելու իւր ամբաստանութիւնը :

* *

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴԱՏԱԽԱՉ. — Տէր նախագահ, այն գաղին նկատմամբ ամբաստանողաց՝ Խաչէրեան Էփէնտիներու՝ փոխանորդներուն ամբաստանութիւնը եւ ամբաստանելոց կողմանէ ալ իւր հերքում պրտած պատասխանը խիստ ընդարձակ լինելով, թէ եւ այս մասին վերադառնալով մանրամասնութեանց մէջ միտնելու տեղի չկայ, բայց բոլոր ուրիշ անցեալ իրաւութիւնը իւր հիմ պիտի ծառայեն ամբաստանութեան, հարկ կը լինի յիշել նախապէս թէ ինչպէս տեղի ունեցեր է զէպքը :

Ինչպէս գաղաղանքին առնադրութեան ընթերցումն հասկցուեցաւ, ամբաստանողներէն Շահնապար Յովհաննէս Էփէնտիին մեծ եղբայր՝ Վիտաորական տեղակալ բժիշկ Տօք. Բէնիամին սէյ՝ եւ իւր կինը Տիկին Եւգինէ, իրարու հետ չը կրնալով կենակցել, իրենց Պատրիարքարանին վճռով բաժանում մը տեղի կ'ունենայ :

Այս բաժանման հետեւանօք, իրենց ամբաստանութեան պատգն եզոյ սողցմէն երկու աղջիկ գաղաներն աղջկանց զիշերթիկ վարժարանը կը գրուին, իսկ Միլոյա-Վահան աւան եօթը տարեկան տղան համար ալ՝ կուրծի որ հօրը քով մնայ, մինչեւ որ զպրտացայ արձակուրդը լրանայ եւ զիշերթիկ զբոլոց գրուի :

Տօք. Բէնիամին սէյ՝ Խաչէրեանց հետ ի վաղուց հետէ բարեկամ եւ դրացի լինելով, երբ այս վերջինները Պոյաճը զիւզ ամաստանոց կ'երթային, կը խնդրէ անոցմէ որ իւր որդին Վահան-Միլոյան ալ միասին տանին, որպէս զի մինչեւ արձակուրդի վերջն իրենց տոց հետ

ժամանակ անցանք : Սաշէրեանը Տօթթէօրին սոյն խնդիրը չը կրնայով մերժել, այդ տղան ալ իրենց հետ կը տանին :

Դէպքին օրը, ցորեկին, Տօթ. Բէնիամին պէշին կինը Եւգինէն և եղբայրը Լեւոն էֆ. Կիւրեղեան՝ Պոյաճը գլուզ Սաշէրեան էֆէն-տինն առնը երթալով, սղան առնել կ'ուզեն : Յովհ. էֆ. Սաշէրեան նոյն միջոցին առնը գտնուելով, կը հակառակի : Այս ընդդիմու-թիւն Տիկին Եւգինէն և եղբորը՝ ամբաստան-եալ Լեւոն էֆէնտին թաղուն նպատակին չը համաձայնելով, սատիկ կը նեղանան, և Լե-ւոն էֆ. իւր սրտնեղութիւնն ու զայրոյթը յայտնող այցնառն մը թողով հոն, քրոջը հետ ետ կը դառնայ :

Ահա՛ ատենը են գանակոծութենէն առաջ տեղի ունեցած պարագայները : Նոյն օրուան զիշերը, ժամը Յին միջոցները, մինչդեռ Նա-զարէթ էֆ. Սաշէրեան պառկած էր, և իւր կիներն ու եղբայրն ալ փողոցին դրան առջև նստած էին իրենց դրացոյն՝ Ազարէկեան Մարկոս էֆէնտին հետ որ իրենց հիւր եկած էր ամուսնոյն և քրոջորդոյն, Յակոբ էֆէն-տին հետ, յանկարծ Յովհաննէս Ծաշնապար և Լեւոն Կիւրեղեան, իրենց հետ առնելով անձանոթ մարդ մը, տանը գլխացի հասա-րակաց պարտիզին թաւուսներուն մէջէն դուրս կ'ելնեն և տունէն ներս մտնելով, հոն երեքն ի միասին Սաշէրեան Յովհաննէս էֆէն-տին ոտքերուն տակ առած՝ անխնայ կը ծեծեն և Ծաշնապար էֆ. ծեծուող Յով-հաննէս էֆէնտին ձեռքն ալ խածնելով կը վիրաւորէ :

Այս յանկարծաղէպ խռովութենէն և աղ-մուկէն Նազարէթ էֆ. Սաշէրեան ընդոտ տրթնաղով և անցած դարձածէն բողբոլին անտեղեակ՝ վար կ'իջնէ, խռովութիւնը հան-դարտեցնելու և զէպքին պատճառը հասկա-լու համար իւր եղբայրը դրացոյն տունը կը զրկէ և Ծաշնապար էֆէնտին հետն առնելով տան գլխացի պարտիզը կ'երթայ : Հոն, Նա-զարէթ էֆ. իրենց նպատակը հարցունելով և տրուած պատասխանէն հասկնալով որ սղան տանելու մօրը յանձնելու և Տիկ. Ծաշնապարի զէպ Յովհ. էֆ. Սաշէրեանի ունեցած վար-մունքին հաշիւն առնելու եկած էին, կը յայ-տարարէ թէ սղան հօրը կտրմանէ իրեն յանձ-նուած և մանաւանդ այր և կնոջ միջև բա-ժանում տեղի ունեցած լինելով, սղան հօր-մէն դատ ուրիշ մարդու յանձնելը մարդկու-թեան զէպ վարմունք է, հետեւաբար չը կըր-նար ընդունիլ իրենց պահանջումը : Այս բա-նաւոր առարկութեան զէպ Ծաշնապար էֆ. սատիկ զայրանալով, կ'սկսի լեզուին տալ և պատուոյ զպէտիւր խօսքեր ընել, մինչև իսկ «էտէպիլ» կը կոչէ զինքը : Սաշէրեան էֆ. Ծաշնապար էֆէնտին այս անվայել վարմունքը և վերադին զէպ ի տանը դուռը վազելը տես-նելով, «ոստիկան կանչեցէք» կը պոռայ : Այս աղաղակը լսելով, Ծաշնապար և Լեւոն էֆէն-տին՝ իրենց ընկերացող անձանոթ մարդուն հետ՝ ճիշդ այն միջոցին հոն եկող կառքը կը մտնեն և կ'սկսին փախչիլ :

Արդէն ամբաստանեալներն ալ եղելու-թիւնը ճիշդ ամբաստանեալներուն նկարագ-րածին պէս կը պատմեն, միայն կը պնդեն թէ իրենք Յովհաննէս էֆէնտին չը գանակո-ծեցին, այլ Յովհ. էֆէնտին էր որ զիրենք գանակոծեց. կը յայտարարեն նոյնպէս թէ այն զիշերը հոն գացած էին հասկնալու թէ ինչու տղան իւր մօրը Եւգինէն տիկնոջ չեն ուզած յանձնել, և թէ ցերեկը յիշեալ տիկ-

նոջ զէպ եղած անվայել վարմունքին պատ-ճառն ինչ էր :

Լեւոն էֆ. Կիւրեղեան՝ ցերեկի զէպքէն յետոյ՝ Յովհ. էֆ. Ծաշնապարի գրասենեակը կ'երթայ և անոր միջամտութիւնը կը խնդրէ, վասն զի Ծաշնապար էֆ. բարեկամն է եղբի Նազարէթ էֆ. Սաշէրեանի : Թէ և Լեւոն էֆ. ինքը գացեր է Սաշէրեան էֆէնտին տնակը, սակայն չէ գտած զնա, որով գիշերանց Պո-յաճը գլուզ երթալու հարկադրուելու եղեր : Եւ իւր թէ սոյն զէպքէն քանի մ'օր առաջ Տիկ. Սաշէրեան գործոյ մ'առնի. Ծաշնապար է-ֆէնտին գրասենեակը երթալով, տեսակցու-թեան միջոցին արգահատանք յայտնած է տղան վրայ՝ մայրական գորովէ պրկուելուն համար, և զայն մօրը յանձնելու մասին յո-ժարութիւն ցոյց տուել է. ասոր վրայ Տիկին Ծաշնապար Սաշէրեանց տունը գացեր է տղան առնելու : Ահա՛ այս առարկութիւններով ամ-բաստանեալը կ'ուրանան իրենց վերադրուած յանցանքը :

Յայտնի է թէ երկու կողման տուած բա-ցատրութեանց ճշմարիտ կամ սուտ լինելը՝ մի միայն ակամատեսներու վկայութիւններովը և յառաջ բերուելիք ապացոյցներով կրնայ հա-կըցուիլ : Անձնական դատախազն իւր ամբա-տանութիւնը հաստատելու համար դատարա-նին վկայներ ներկայացուցած է յունկիդու-թիւն : Ասոնցմէ մին է Յակոբ էֆ., որ դա-նակոծութեան զիշերը՝ Ազարէկեան Մարկոս էֆէնտին հետ՝ ի Պոյաճը գլուզ Սաշէրեանց տանը դրան առջև նստած լինելով, զէպքին ակամատես եղած է : Յակոբ էֆէնտին, վկա-յութիւն տալէ առաջ, Նախագահին հարցման պատասխանելով յայտնեց թէ երկու կողմ-բէն և ո'չ մէկուն հետ ո'չ աղգակամութիւն ունի, ո'չ թշնամութիւն, և թէ՛ Ծաշնապար էֆ. Ղալաթիոյ Ազդ. Կեղրոնական վարժա-րանին մէջ դատախոս, և ինքն ալ նոյն վարժա-րանին նախկին աշակերտներէն լինելով, ժա-մանակաւ իւր ուսուցիչն եղած է : Ամենուն զիտցած բանն է թէ, աշակերտի մը՝ հանդէպ իւր ուսուցչին զպացած յարգանքն ու ակնա-ժանքը ծնողացը համար ունեցած մեծ արմարին հաւատար և թեքուս անկէ ալ աւելի է : Հե-տեւաբար պարզ խորհրդածութեամբ կրնայ հասկցուիլ թէ, յիշեալ Յակոբ էֆ. ճշմար-տութեան հակառակ Ծաշնապար էֆէնտին զէպ սուտ վկայութիւն ըրած չը կրնար ըլլալ :

Ահա՛ սոյն Յակոբ էֆէնտին երդմամբ հա-տատար է թէ, Ծաշնապար Յովհ. և Լեւոն Կիւրեղեան՝ անձանոթ անձի մը հետ՝ զիշերը ժամը Յին միջոցները Սաշէրեան էֆէնտին տանը գլխացի պարտիզին մտցաներուն մէ-ջէն դուրս ելնելով, տունէն ներս մտնելու եղեր և Ծաշնապար էֆ. յանկարծ Սաշէրեան Յովհ. էֆէնտին վրայ յարձակելով, գաւազանի հար-ուած մը տուել է զիւրուն, յետոյ երեքը մէ-կէն Օննիկ էֆէնտին բռնելով՝ դեմին պառ-կեցուցեր, սատիկ գանակոծելու և ձեռքն ալ վիրաւորելու եղեր : Սաշէրեան Նազարէթ էֆ. քանի որ արթննալով վար իջեր և Ծաշնապար էֆէնտին հետն առնելով գնացեր է տանը գլխացը գտնուող պարտիզին կողմը : Հոն, խօսակցութեան միջոցին, Ծաշնապար էֆ. զրդուուելով, «էտէպիլ» բառն արտասանել է Նազարէթ էֆէնտին զէպ :

Վկայներէն Ազարէկեան Մարկոս էֆէնտին, ինչպէս իւր զիշերէն ու համբաւէն ալ կը հա-կըցուի, իւր պատկանած ժողովրդեան մէջ միշտ ամենուն յարգանքն ու վստահութիւնը վայելած է. ստույթիւնն ատող և ճշմարտու-

թիւնը սիրող պատուաւոր անձ մ'ըլլալն ամե-նուն ծանօթ է. հետեւաբար յիշեալին տուած վկայութիւնը կարող է կատարեալ համոզում մը գոյացնել : Արդ, Ազարէկեան էֆ. և ո'չ ճիշդ Յակոբ էֆէնտին պէս վկայելով, բաւ է թէ՛ իրենք մեծ դժուարութեամբ կրցած են Սա-շէրեան Յովհ. էֆէնտին ապառել ամբաստան-եալներուն ոտքերուն տակէն :

Վկայներէն մին ալ է տեղւոյն բնակիչնե-րէն Նավեր էֆ. որ զէպքին զիշերը թաւուս-ներուն շուրջը պատած ատեն՝ աղմուկը լսելու, և այն կողմը վազելով՝ տեսել է որ սատնե-րու գտնուող ամբաստանեալը և ուրիշ ան-ձանոթ մարդ մը Օննիկ էֆէնտին անխնայ կը ծեծէին : Նավեր էֆ. յայտնած է նաև Ծաշ-նապար էֆէնտին Սաշէրեան Նազարէթ է-ֆէնտին «էտէպիլ» բռնելը : Այս վկայ ո'չ մի-այն դատապարտութենէն և ո'չ միւս կողմին պրկանքէն չա՛ մը չուրանալով, անչուտ սատար ալ վկայութիւնը ստույթեան և զրդարտու-թեան արտաւան գերծ է : Սոյն վկայութեանց՝ եղելութեան համաձայն լինելը ապատուհոյն վկայութեամբն և ո'չ հաստատուած է : Թէ և ամբաստանեալը կ'առարկէ թէ այդ կին Սա-շէրեանց տանը ապատուհին լինելով, իւր վկա-յութիւնն ընդունելի չէ, բայց այդ պարտ-գայն բոտ օրինի անոր վկայութիւնը լսելու արդեւիչ պատճառ մը չէ : Ահա՛ այսպէս՝ դա-նակոծութեան և վիրաւորման զէպքը հա-տատուած և ստուգուած է :

Եթէ այս վկայներէն և ո'չ մին չգտնուելու իսկ, եղելութիւնը դարձեալ ստուգուած պիտի լինէր, քանի որ ամբաստանեալը բացայայտ կը խոստովանէ թէ, ամբաստանողներուն պատմածին պէս՝ զիշերանց կառքով Սաշէր-եան էֆէնտին տունը գացեր, և ցերեկը Տի-կին Եւգինէն զէպ եղած վարմունքին համար նեղանալով, հաշիւ պահանջելու մտադրած են, և իրենց մէջ բանակուի ծագելով՝ գանակո-ծութիւն տեղի ունեցել է : Միայն կ'ըսեն թէ ծեծողը ո'չ թէ իրենք էին, այլ Սաշէրեան Յովհ. էֆէնտին էր : Բայց հարուածի ու վէր-քի նշաններն ո'չ թէ Ծաշնապար և Լեւոն է-ֆէնտիններուն վրայ, հապա Սաշէրեան Յովհ. էֆէնտին վրայ կը գտնուին, և այս բաւա-կան է անձխտելի կերպով հաստատուելու թէ ո'վ եղած է գանակոծողը, և ո'վ գանակոծ-եալը :

Արդ, ինչպէս որ պարզուեցաւ, յանցան-քին զոյւթիւնը և զայն հաստատող վստա-տելը՝ վկայութեամբ, արուած բացատրու-թեանց եղանակով և տեղեկագրին պարտ-նակութեամբը ստուգուած են : Այսպիսի յան-ցանք մը Պատմական Օրինագրքին 179րդ յօդուածին տրամադրած պատժոյն կը համա-պատասխանէ :

Եւ սակայն, ամբաստանելոյ զէպ բաց-ուած դատը միայն գանակոծութեան համար չէ, այլ նաև՝ բանակուի միջոցին Ծաշնապար էֆէնտին Սաշէրեան Նազարէթ էֆէնտին հայհոյելով «էտէպիլ» բռնելուն, և այդ ծեծն ու կռիւր յարուցանելու նպատակաւ բռնի գուռնէն ներս մտնելուն համար : Բայց յիշ-եալ վկայները միայն հայհոյութեան մասին տեղեկութիւն տուած են, իսկ տունէն բռնի ներս մտնելուն վերաբերեալ որ և է տալա-ցոյց չկայ : Արդէն զէպքին ընթացքն ալ կը ցուցնէ թէ, տունէն ներս բռնի չեն մտած, բոտ որում բռնի գործողութեան մը մէջ նիւ-թական միջոցներ գործածել անհրաժեշտ է : Ուստի պէտք է հայհոյութիւնը յանցանքը ծանրացնող պարագայ նկատել, իսկ բռնի

տունէն ներս մտնելու մասին ալ անտարտու-
թեան որոշում տալ :

Այժմ գանձը գանձակոծութեան և վի-
րաւորման խնդրոյն մէջ ծանրացուցիչ և մեզ-
մացուցիչ պարագայներուն . արդ , գործին մէջ
ինչպէս որ ամբաստանող կողմը կը պնդէ՝
կանխամտածութիւն կա՞յ , յայտնի է թէ ծան-
րացուցիչ պարագայք՝ ըստ օրինական տրա-
մադրութեան՝ կրնան երեք մասի բաժնուիլ ,
Ա . անձնական , Բ . իրական , Գ . օրինական :
Ամբաստանեալներէն Շահնազար էֆ . իրաւա-
գէտներու գաւառի պատկանելով , անհատնե-
րու պարտուց և իրաւանց օրինական սահմանը
հարկաւ ուրիշներէ աւելի լաւ գիտէ : Ըսել է
որ ըրած գործին մեծ յանցանք մ'ըլլալը վիտ-
նալով՝ պարտաւոր էր զգուշանալ անկէ , մինչ-
դեռ բոլորովին հակառակն ըրած է : Նոյնպէս
յրազրի մ'արտօնատէրը լինելով , մինչդեռ
պարտաւոր էր բարի և ազնիւ զգացմանց
թարգման հանդիսանալ և հանրութեան բա-
րոյականին ծառայել , իւր ստանձնած սրբա-
զան պարտականութեան և կոչման բողբոլին
անպատշաճ և օրինաց ու կրթութեան հակա-
ռակ վարմունքի մը մէջ գտնուելով , պա-
տիժը սատակացնելու պատճառ եղած է : Նա-
մանաւանդ ինքը վարժարանի մ'ուսուցիչը լի-
նելով , յայտնի է թէ ժողովրդեան դատակար-
դերուն մէջ ուրիշ անհատներէ աւելի կարե-
ւոր դիպք մը կ'ստանայ և մասնաւոր ուշադ-
րութեան արժանի կը լինի : Այս կէտեր իւր
յանցանքին համար անշուշտ ծանրացուցիչ պա-
րագայներ են : Բայ ստաի , այդպիսի գործ
մը զիշեր տաւն գործելը և խռովութեան ու
ամբողջ ընտանիքի մ'անհանգստութեան պատ-
ճառ լինելով , վաքր տղայքը ահ ու սարսափի
մէջ ձգելը , և քանի մը հոգիով անխնայ և
սաստիկ գանակոծութիւն մը ի գործ դնելը
անտարակոյս ծանրացուցիչ պարագայներ են :

Կը մնայ այժմ ստուգել թէ գործին մէջ
կանխամտածութիւն կա՞յ թէ ոչ , որ օրինա-
կան ծանրացուցիչ պարագայներէն մին է :
Արդարեւ գանակոծութեան և վիրաւորման
գործը կանխամտածութեան արդիւնք լինելն
անտրանալի է , վասն զի զէպքին օրը , ցե-
րեկին , ինչպէս ի վերեւ պարզուեցաւ , ամբաս-
տանեալներէն Կիւրեղեան Լեւոն էֆէնտին և
քոյրը Տիկին Եւգենի , Խաչէրեան էֆէնտին
տունն երթալով , Վահան անուն տղան առ-
նել տանիլ ուզած են , որովհետեւ նոյն պա-
հուն տունը գտնուող Խաչէրեան Յովհ . էֆ .
կը մերժէ տղան յանձնել , բանավիւր մը տեղի
կ'ունենայ : Լեւոն էֆ . սաստիկ նեղանալով ,
այցեւորում մը կը գրէ , որով քրոջը Տիկին Եւ-
գենիի զէմ բռնած ցուրտ վարմունքին և
տղան յանձնելու մասին եղած բնդիմու-
թեան համար գոհացում կը պահանջէ և կը
յաւելու թէ , եթէ պահանջուած գոհացումը
չը տրուի , «պէտք եղածն ի գործ պիտի դնեմ» :
Թէև ամբաստանեալը կ'ուզէ մեկնել թէ այս
խօսքը դատ բանալու մտքը բուռն է , սա-
կայն եթէ ուշի ուշով քննուի այդ խօսքին
նպատակը , խակալէս քէն ու զայրոյթ յայտ-
նելու համար գրուելուն բնաւ տարակոյս
չը մնար , վասն զի այդ այցեւորումին գրուե-
լէն 7-8 ժամ վերջ , երկու ամբաստանեալք ,
իրենց հետ նաեւ անձանթ ման մը , զիշե-
րանց կառքով Բերայէն մինչեւ Պոյաճը զիւզ
Խաչէրեան էֆէնտին տունը կ'երթան և ներս
մտնելուն պէս կուտի և ձեծի կ'սկսին : Երբ
այս պարագայները մէջտեղ են , երբ այցե-
ւորման մէջ գրուած «ես պէտք եղած միջոցն
ի գործ պիտի դնեմ» խօսքին կը յաջորդէ

այսպիսի գանակոծութիւն մը , որ գրողին
բուն նպատակին ակներեւ ապացոյցն է , կար-
ծեմ թէ այլ ևս տարրեր մեկնութիւն և բա-
ցատրութիւններ ընդունիլ կարելի չէ :

Կանխամտածութիւնն սպառնացանող ուրիշ
պարագայ մ'ալ է՝ զէպքէն անմիջապէս յետոյ
Շահնազար էֆէնտին իւր եղբորը Տօքթ . Բէ-
նիամին պէյին գրած նամակը , որուն մէջ ե-
ղելութիւնը պատմուած է : Այդ նամակին
մէջ աչքի զարնող կէտ մը կայ , որ է Շահ-
նազար էֆէնտինի վաղուց ի վեր Խաչէրեան
Յովհ . էֆէնտինի զէմ սրտին մէջ սնուցած
զատման ոխն և ստեղծութիւնն , որ հիւս
գործնական կերպիւ երեւան ելած է : Այն
օրուան ցերեկին Տիկին Եւգենիի զէմ եղած
ցուրտ վարմունքն այդ բուռն ստեղծութիւնը
սաստիկացուցած և սոյն գործն ընել տուած է
կանխամտածութեամբ : Ինչպէս որուած վկա-
յութիւններէն հասկցուեցաւ , ամբաստանեալք՝
տունէն ներս մտնելուն պէս՝ դեռ վէճ մը
չձաղած և գանակոծութեան տեղի տուող
պատճառ մը չեղած , երեքը մէկէն կը յար-
ձակին Խաչէրեան Յովհ . էֆէնտինի վրայ և
կ'սկսին ձեծել զայն : Մինչդեռ ամբաստան-
եալք կառքով դացած են և մինչեւ Խաչէր-
եանց տան դրանք տալու կառքի յարմար
ճամբայ կայ , կառքը քանի մը հարկուր քայլ
հեռուն թողլով , իրենք պարտիզին մացառ-
ներուն մէջէն կուգան , և յատկապէս ի
միտին բերուած անձանթ մանն ալ տունէն
ներս մտնելով , ձեծի միջոցին անոնց կ'օգնէ ,
պարագայ մը որ կատարեալ համալում զոյա-
ցնել կուտայ թէ իրենց այդ գաղտնի նպա-
տակին ծառայելու համար յատկապէս միա-
տեղ տնտուած էր այդ անձ : Հապա ինչ ը-
սենք այն դժուարութեան և յոգնութեան
զորս յանձն առած են՝ զիշեր ժամանակ Բե-
րայէն մինչեւ Պոյաճը գիւզ երթալու համար :
Այս պարագայն բացարձակապէս կը հաստատէ
թէ , ցերեկուան միջոցէպէս ո՞ր ստորձան
զպած էր ամբաստանեալը ջիւղերուն : Կարծեմ
թէ կարելի չէ տարրեր մեկնութիւն տալ այս-
պիսի վարմունքի մը :

Սոյն պարզուած իրողութիւնք՝ գործին
կանխամտածութեան արդիւնք լինելն սպա-
ռնացանելու լիովին բաւական են . ուստի
Պատժական կանոնադրոյն 179րդ . յօդուածին
վերջին հատուածին համեմատ՝ ամբաստանեալ
Շահնազար Յովհաննէսի և Լեւոն Կիւրեղեանի
պատիժը որոշուիլ կը պահանջեմ :

Ասոնցմէ ի դատ , ուշադրութեան արժանի
կէտ մ'ալ կայ , որ է գործուած յանցանքին
չարժաւորութիւնը քննել : Ըսել կ'ուզեմ թէ , ինչ-
պէս որ ամէն արդիւնք պատճառ մը կ'ունե-
նայ , նոյնպէս ալ ամէն գործ գործող մը և
նպատակ մը կ'ունենայ : Եւ օրինաց գործա-
դրութեան ու պատժոյ անօրինութեան մէջ
արդարութիւնն ի վեր հանելու համար , գործի
մը չարժաւորութիւն եղող պատճառներուն յայտ-
նուիլը հարկ անհրաժեշտ է : Սակայն և այնպէս
բացարձակ արդարութիւնն Աստուծոյ միայն
վերապահեալ է : Եւ մարդկային էակին համար
սահմանափակ օրինացմիջոցաւ չաւ անդամ կա-
րելի չըլլար բացարձակ ճշմարտութիւնը ճանչ-
նալ , և յաճախ գործողին գործը հասկցուելով
հանդերձ , գործողին նպատակը և այդ նպա-
տակը թելադրող բուն պատճառն անձանթ կը
մնայ : Այս գաղտնի մէջ ալ ամբաստանեալներէն
Շահնազար Յովհ . էֆէնտին գանակոծութեան
և վիրաւորման յանցանքին մեղա բուն չարժա-
ւորութիւն մեկնել կարելի չէ : Այսու հանդերձ ,
այդ անբացատրելի պատճառին գոնէ իրա-

ւացի կամ անիրաւ լինելուն տրամաբանօրէն
համոզում մը զոյացնելն այնքան դժուար չէ :
Շահնազար էֆէնտինն առնել ուզած տղան
հօրը կողմանէ Խաչէրեան էֆէնտինն յանձ-
նուած է . հետեւաբար իրարմէ բաժնուած
այր և կնոջ միջեւ վէճի և դժտութեան պատ-
ճառ եղող խնդրոց մէջ մէկ կողմին օգնելն
անշուշտ հակառակորդ կողմին վնասին աշխա-
տիլ ըսել է : Եւ Շահնազար էֆէնտինն ալ՝ տղան
առնելու համար կնոջ օգնելով , յայտնի է թէ
նորա ամուսինն և իւր եղբայրը եղող Բէնիա-
մին պէյին թշնամութիւն ըրած և վնաս պատ-
ճառած կ'ըլլայ , որով պատճառին անիրաւ
ըլլալը բացայայտ կերպով կը հասկցուի :

Պարզուած սոյն ծանրացուցիչ պարագայ-
ներէն անձնականի վերաբերեալներն ամ-
բաստանեալ Լեւոն էֆ . Կիւրեղեանի չեն պատ-
կանիր : Նոյնպէս վէճի շարժառիթ եղող
խնդրոյն մէջ ցոյց տրուած նախանձա-
խընդրութիւնը՝ եզրայրական սիրոյ բնական
զգացում մ'ըլլալով , այդ վարմունքն ալ չը
կրնար անիրաւ նկատուիլ : Մանաւանդ տա-
րիքին և կացութեան բերմամբ՝ յիշեալին օ-
րինաց տրամադրութեանց անհմուտ ըլլալը
հասկցուած է : Հետեւաբար վերոգրեալ ծան-
րացուցիչ պարագայներուն այս մասերն անոր
վերաբերութիւն չեն կրնար ունենալ : Ուստի
կը խնդրեմ որ որոշուելիք պատժոյն մէջ այս
կէտերը նկատուութեան առնուին :

* * *

Գ . ԷՖ . ՁՕՀՐԱՊ . — Վկայներէն Յակոբ
էֆ . բաւ թէ Շահնազար էֆ . առանց տան
տիկինը բարեւելու տունէն ներս մտած ժա-
մանակ՝ զայրացած կերպարանք մ'ունէր : Ահա՛
այս վիճակն ևս վրիժառութեան , այսինքն
ձեծին կանխամտածութեամբ գործուած լի-
նելուն սպառնոյց է : Շահնազար էֆ . անցեալ
նոտին ըսաւ թէ «անձանթ» անձին ուր բնա-
կիւր չը գիտեր և Բերայի շիտակ ճամբուն
վրայ պատահած էին անոր և կառքն առնե-
լով կառապանին քով նստեցուցած էին , և
թէ այդ անձին անունը Արթիւն էր , մինչդեռ
այսօր կը հասկցուի որ այդ անձ կը բնակի
Լինարտի փողոց , թիւ 17 , Շահնազար էֆէն-
տինն բնակած տանը մէջ : Այս պարագայ ևս
անհերքելի կերպով կ'ապացուցանէ թէ այդ
անձին նիւթական օգնութեանը համար էր
որ զինքը հետ տարած էին , մանաւանդ որ
հասկցուեցաւ թէ Շահնազար էֆէնտին հետ
ի միտին տունէն ներս մտնելով՝ ձեծին մաս-
նակից գտնուած է : Ծեծին կանխամտածու-
թեամբ գործուելուն ոչ նուազ ապացոյց է
նաեւ Լեւոն էֆէնտինի իւր քրոջ նախատուե-
լուն տալիս զրած այցեւորմանը : Շահնազար
էֆ . թէեւ ըսաւ թէ իւր եղբոր պատիւը
պահպանելու համար Լեւոն էֆէնտին հետ ի
միտին դնացած է , բայց քանի որ երկու ա-
մուսնոց միջեւ դժտութիւնն ու հակառակու-
թիւնը ծայր աստիճանի հասած և ի վերջոյ
բաժանման յանգած էր , իւր բնթացքն՝ իւր
հարապատ եղբորը զէմ հակառակութիւն , իսկ
անոր թողուցած կնոջը պաշտպանութիւն նշա-
նակիւր բացայայտ է . մանաւանդ երկու եղ-
բայր միջեւ վերջին ծայր հակառակութիւն
գտնուած լինելն ալ երբ նկատուութեան առ-
նուի , կարելի կը լինի բո՞ւնենել թէ մարդա-
վարութեան և բարոյականի ո՞ր ստորձան
հակառակ է այս վարմունք :

ՍԱՐԱՃ ԹՈՐՈՍ Էֆ . (Ընդմիջելով) . —
Անձնական պատախազը չը կրնար ծանրացու-
ցիչ և մեղմացուցիչ պարագայներ նշանակել :

Գ. ԷՖ. ԶՕՀՐԱՊ. — Խօսքս ընդմիջելու իրաւունք չունի. կը խնդրեմ Նախագահէն որ արդիւրի :

ՆԱԽԱԳԱՀը պատուիրեց կարգի սպասել և պատշաճութեան հակառակ ընդմիջումներ չընել :

Գ. ԷՖ. ԶՕՀՐԱՊ (շարունակելով) . — Վկայի մը յայտարարութիւնն ընդունիլ՝ այդ յայտարարութիւնը խոստովանիլ կը նշանակէ : Ճանաչապարէֆ. յայտնելով թէ Տիկին Խաչէրանի վկայութիւնն իրեն համար ընդունելի է, առաջարկեց անոր ալ յայտարարութիւնն առնել : Ինչպէս տեսանք, Տիկին Խաչէրանի վկայութիւնն ևս իրեն զէմ ելաւ, և այս՝ վերջնական ստացոյց մ'է իւր յանդուրում թեան : Իսկ զալով տանը բռնութեամբ մըտնելու խնդրոյն, այս ևս բացայայտ է, քանի որ ցերեկը նոյն ստանէն վախառած լինելով հանդերձ՝ զիչերը դադանի և ձեւով մը հոն մտած են, և հակառակ Յովհ. Էֆ. Խաչէրանի «դուրս ելէք» ըսելուն՝ բռնութիւն ի գործ դրած են :

ՍԱՐԱՃ ԹՈՐՈՍ Էֆ. (զարձեղ ընդմիջելով) . — Էյ հիմա տեսնենք անձնական դատախազներն ինչ կ'ուզեն կոր :

Գ. ԷՖ. ԶՕՀՐԱՊ. — Մի միայն մէկ դուռ կ'ուզենք. գործը դրամին քանակութեամբ վրայ չէ :

ՆԱԽԱԳԱՀ. — Կարգը եկաւ ամբաստանելոյ պաշտպանութեան. ուստի խօսքը Սարաճ Թորոս և Մինէճեան Գրիգոր Էֆէնովներուն է :

ԹՈՐՈՍ Էֆ. այս գործին վերաբերեալ թուղթերը լաւ մը ուսումնասիրած չըլինելը յայտնելով, դատին յետաձգուիլը խնդրեց : Նոյնը խնդրեց նաև Մինէճեան Էֆ. : Ուստի դատին շարունակութիւնը յետաձգուեցաւ սեպտ. 2 հինգշաբթի օրուան :

Գ. նստին նկարագրութիւնը յաջորդ թուով :

ԹՂԹԱԿՅՈՒԹԻԻՆՔ

ՊԱՂՏԱՏ, 23 սեպտ. 1893. — Այս տարի ևս այս երկրագլխի Հնախառն այցելեց քաղաքս և բնակչաց ահ ու սարսափ պատճառեց : Յիշեալ ամիսը քանի մը ամիս ի Պատրոց և յայլուր իւր կոտորածը շարունակելէ յետոյ, հակառակ Քարանթինայի և Քորտոնի ջանից, վերջապէս յաջողեցաւ մանել ի Պաղտատ Օգոստոս 15 ին և ստաջին անդամ այցելեց զօրաց ձմերնայը, ուսկից յաջորդաբար սկսաւ կոտորել թաղէ ի թաղ և մեռեալներուն թիւը հասաւ օրական մինչեւ 50-60ի :

Քօլերայի նշանները երեւան դարձն ալիս, տեղւոյս կոտորածութեան հրամանաւ քաղաքիս բոլոր վարժարանները փակուեցան, ինչպէս նաև մեր Ազգային Թարգմանչաց Վարժարանը, որոյ տարեկան քննութեանց հրաւերները նոյն օրն իսկ պիտի ցրուէին. այս պատճառաւ տարեկան քննութիւնը՝ յետաձգուեցան անպայման կերպով :

Հնախառնի վախէն բոլոր բնակիչք սկսան ցրուիլ Տիգրիսի ափոնց վրայ քաղաքէն հեռու վրաններու և տաղաւարներու տակ և անդ ամէն տեսակ զուարճութեանց անձնատուր կ'ըլլային, ջանալով մասնաւ ահարկու համաճարակը :

Տեղացի երկրազորք Արարք օրն ողջոյն իրենց գործերով զբաղելէ յետոյ, երեկոյներն ալ մեռաւարտութիւններ և սրբեր կը ձեւա-

ցընէին, իրենց դաղթական հիւրերը դուռ-ձայրներու նպատակաւ :

Այժմ, գոհութիւն բարձրելոյն, մինչ այս տողերը կը գրեմ, գրեթէ ամենայն ինչ վերջացած է : Սարսափելի Հնախառն երեսը դարձուց մեղմ և հեռացաւ՝ օրական մէկ երկու մեռեալ միայն պատճառելով ամբողջ քաղաքիս բնակչաց մէջ : Բնակիչք սկսան վերադառնալ իրենց տունները և իրենց գործով զբաղիլ, և վրաններու և տաղաւարներու տեղը որք բազմամարդ զիւրերու գաղափարը կուտային երբեմն, այժմ վերստին զգեցած են իրենց մեղք և ամալի կերպարանը :

Վարժարանը բացուեցան և աշակերտք սկսան շարունակել իրենց դասերը. ազգային վարժարանի տարեկան քննութիւնը պիտի կատարուին, երբ ամբողջ ստանդը հասարակին :

ՅԱԿՈԲ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԲԱՆԵՐԳԻՆ Յ. Էֆ. Դարբինեան մեկ կը գրէ թէ, իւր սպրտաստիքութեամբն և բնաւ ընտիր ձիրքերով Բարերգացոյ համակրութիւնը վայելող Մկրտիչ աղա Լուսինեան՝ հոկտ. 5, երեքշաբթի օր կնքեր է իւր մահահանգստն, 50 տարեկան, նուիրելով Ս. Երուսաղիմաց վանքին՝ 100 օխա մեղրամով, Կիւմիշխանէի Ս. Փրկչաց վանքին՝ քաղաքիս մէջ ունեցած կալուածներէն մէկ խանութ, յանուն օրիորդական վարժարանի՝ Առաջնորդարանին մօտ իւր ունեցած կիսակառուց քարաշէն մէկ տունն, իսկ քաղաքին սպրտասաց բաշխուելու համար՝ 1500 դրուի գումար մը : Կտակեր է նաև քաղաքին Ս. Քրիստոս վանքին համար ի հիմանէ երկու սենեակ կառուցանել : Հանգուցեալն աղքատ բնասիրէլ ծնած է ի Կիւմիշխանէ, բայց հարստացած՝ իւր խելքով և բազմին ալ յաջող բերամար : Իւր եղբայրն, աղա Յովհաննէս Լուսինեան, կ'անդամակցի տեղւոյն Իտարէի ժողովոյն, նաև Գաւառական ժողովոյ և Վանական խորհրդոյ :

ՄԱՂՆԻՍԱՅԷՆ. — Արեւը՝ մեր երկրէն նոր էր անհետացած, երբ մէկ արտակցիս ստիպու-մին վրայ, անցեալ շաբաթ օր, Աստուածածնայ տօնին առթիւ, ու խոստանալովեան զնայի ի Գաւառ, որ քաղաքէս երեք քառորդ ժամու չափ հեռի է չողեկաւքով : Գիշերային այս կարճ ճամբորդութիւն ուրախ տալուորութիւն մը թողուց վրաս. հիանալի էին երկնային կապոյտ և ջինջ կամարին փա-կած լուսնեակն և անհամար աստղաց խումբը : Ուրախութիւնս չափ ու սահման չունէր. ինձ թուեցաւ որ այդ գիշեր՝ ընդարձակ պարտիկի մը մէջ գիշերեցի. այդ պարտեկէն էր Գաւառան, որ նշանաւոր է այս կողմերը՝ իւր աստղաբար օդով և անդարար ջրով : Դիրքը դաշտային է և կոկիկ : Կարտաղէ մեծաւ մասամբ ցորեն, բամբակ և գարի. սեխն ու ձմերուկը նշանաւոր են : Բնակչաց թիւն է կրօնի իւր 25000, որ կը բազմանայ՝ իրենց շատութեան կարգաւ՝ Թուրքերէ, Յոյներէ, Հրեայներէ և Հայերէ : Հայք կը բազմանան 100 տունէ, ունին մէկ եկեղեցի կոկիկ շէնքով, Ս. Աստուածածնայ անուն ձօնեալ, նաև փառաւոր երկուս. վարժարան մը, որ դեռ նոր կառուցուեցաւ տեղւոյն Զմիւռնիացի բարերաշու փառաւորաններէն Յակոբ Էֆ. ձէվաճիրճեանի շնորհիւ :

Վարժարան ունին, վարժուհի դեռ ո'չ : Վարժարանին ծախուց համար շարաթական կամ ամուսնան հաւաքում տեղի կ'ունենայ ժողովրդեան մէջ : Կանանց մէջ եղած Ազատեան Լինկ. ընթացքն խիստ զովելի է. ամէն շաբաթ երկու անգամուհիք անձամբ ստաները կը շրջին՝ վարժարանին համար դրամ հաւաքելու : Արդէն իսկ յաջողած են վարժուհոյն ամուսնանը հոգալու չափ դրամագլուխ հաւաքել 4-5 տարուց մէջ : Մարմնապի կանայք և աղջկանք կրնան օրինակ առնել : Կը յուսանք որ Ազատեան Լինկ. աղջկանց կըրթութիւնը պիտի յանձնէ շնորհքով օրիորդի մը. խոհեմութիւն է շաճապարկը բնագործեան մէջ :

Երկրասարդաց վիճակը ցաւալի է. ենթա-կայ են յոսի և փառասկար բարբերու. խաղամուրթեան և արբեցութեան մոլի եղած են. ընթերցասիրութիւն բուռն բանը չը կայ. քանի մը հոգինքու լրագրի բաժանորդա-դրիլ ստաջարկեցինք, մեծուեցաւ : Ամբողջ քաղաքին մէջ չորս օրինակ հայերէն լրագիր կ'ստացուի, որուն երկու օրինակը «Ծագիկ» : Արք. կանայք, երկրասարդք և աղջկանք խո-բովին ուժնաւոր են, Իզմիրցուց տեղի հա-կամետ : Խոսակցութիւնն թէ՛ ստան մէջ և թէ՛ չուկայն ընդհանրապէս ստանկրէն է. բայց վերջին տարիներս վարժարանաց բարեկարգու-թեան շնորհիւր աղայք սկսած են ստան մէջ քիչ մը մաքուր հայերէն խօսիլ :

Գաղով քահանային, ևս զինքը անյարմար գտայ հովիւ ըլլալու : Ս. Պատարագի Խորհրդի միջոցին կը կուէր տարիաւազաց հետ, կը խօսէր խիստ զէմքով : Իրրեւ քաղաք մար-տեցնել տալ ուզեց Աւետարանէն և հարց գրքերէն դուրս անձահ և մնտի աւանդու-թիւն մը : Յարգելով իւր ծերութիւնը, չենք ուզեր աւելի յառաջ երթալ. բայց չեմք կըր-նար զինքը չզոշտցնել ստոր անոր խօսք տա-նիլ բերելու յոսի սովորութենէն որ իւր ժո-ղովուրդն պատակաւոր կը ծառայէ : Անկեղ-ծօրէն խօսելով, լաւ տալուորութեան տակ չը դարձայ ի Մարմնապի :

Մ. ԵՐԿԱՆԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Տ. Արքաճամ Եպիս. Մամիկոնեանի՝ Պատրիարքական հրամանաւ՝ Գում-Դարուի գրախ Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ քարոզչութեան պաշտօնէն զազրկելու և Սիւ երթալու հրաման ստանալն անցեալ անգամ ծանուցինք : Այս անգամ կը հա-զարդեմք թէ, Մամիկոնեան Արքազանին առաջարկուեալ է Մայրաքաղաքիս մէջ եկեղեցի մը բնորոշ քարոզչութեան պաշտօն վարելու համար, և ինքն ալ բնորոշ է՝ կրօնի՝ Կէտիկ-Փաշայի Ս. Յովհաննէս եկեղեցին :

— Ս. Էջմիածնայ «Արարտ» ամսա-գրոյն խմբագրութիւնն և Գէորգեան ձե-մարանի բեմքատարութեան ուսուցչի պաշտօնը յանձնուեր է Տ. Խորէն Ն. Վարդապետ Ստեփանէի :

— Թիֆլիզարեան պրի Կեկել Տէր-Մովսէսեան Ազգ. զանազան բարեգոր-ծական հաստատութեանց կառուելու է 3900 լուրի :

— Զմիւռնիոյ ազգային վարժարանաց Տե-
սուչ կարգեցաւ Գէորգեան ձեռնարանի հին
չըջանաւարտներէն Գէորգ Էֆ. Տէր-Բարթո-
ղիմէոսեան, որ չորեքշաբթի օր ուղեւորեցաւ
իւր պաշտօնատեղին :

— «Մշակ» լրագիրը, որ իւր խմբագրին
մահուամբը դադարած էր հրատարակութենէ,
նոյեմբ. 1էն պիտի սկսի վերստին հրատա-
րակուիլ, խմբագրութեամբ Պ. Աղէքսանդր
Քալանթարեանի :

— Աստուածային առաջնորդ Տ. Գէորգ
Էպիս. Սուրբնեան հրաժարական տուեր է :
Մտադիր են եղեր հրաժարելու նաեւ Արցա-
խու թեմի առաջնորդ Տ. Կարապետ Էպիս. :
Այսպիսեան և Շամախու թեմի առաջնորդ Տ.
Մեսրոպ արքեպիս. Սմբատեան :

— Պետարապոյ Առաջնորդ Տ. Գրիգորիս
Էպիս. Ազաթիբեան, վերջերս Քիչնեւէն Ս.
Էջմիածին երթալու ժամանակ Գիլիմանի մօտ
կառքէն ընկնելով վնասուեր և ստիպուեր է
հոն մնալ դարմանուելու համար :

— Երուսաղեմացի Արապիան Էֆ. Մու-
րատեան, որ վերջերս ուխտի գնացած էր ի
Ս. Էջմիածին, վերադարձին՝ երեսնայ մէջ
փոստային իջեւանէն կառքով առաջնորդա-
րան երթալու ժամանակ՝ կառքին չըջելով
քարերուն վրայ ընկեր և ոտքին ոսկոտն եր-
կու տեղէն կտորեր է : Բժշկաց կարգադրու-
թեամբ, հիւանդն առ նուագն վեց շաբաթ
պառկած պիտի մնայ եղեր :

— Գէորգեան ձեռնարանի տեսուչ Տ. Ա-
րիստակէս Էպիս. Սեդրակեան հրաժարեր է
իւր պաշտօնէն, և իւր հրաժարականն ըն-
դունուեր է : Յաջորդ նշանակուած է Տ.
Սարգիս Էպիս. Տէր-Գառապարեանց :

— Արեւելքէն .

«Ազն. Օր. Երմենիկ և Վարդանեան»,
քոյր հանդուցեալ վաճառական Պօղոս Է-
ֆէնտի վարդանեանի, իւր ի Մուսալլա
բնակած փայտաշէն տունը և ի Բերա ու-
նեցած երկու քարուկիր կայուածները և
շահու տուած 200 ոսկւոյ գումարը, ընդ-
ամենայն 1700 ոսկւոյ ստացուածք, բա-
րեկործանան նարստակներու յատկացու-
ցած է հետեւեալ կերպիւ .

«Այս ստացուածոց եկամուտն լինը
պիտի ընդունի ցիւանն : Յետ իւր մա-
հուան, եթէ Զարիս սկսեայ գումար մը
կը թողու. երուսաղեմաց վանքին, պայ-
մանաւ որ վանքին փառանդ սրտաց վար-
ժարանէն ութ տարին մէկ անգամ երի-
տասարդ մը եւրոպական համալսարան
մը գրկուի : Մնացեալ հազար ոսկին ալ
Ազգ. Հիւանդանոցին կը թողու, պայ-
մանաւ որ Հիւանդանոցի որբերուն գիւ-
ղատնաւորութեան դաս տրուի մասնա-
գէտ ուսուցչի մը ձեռամբ : Վերջիւնեալ
կայուածները արդէն Երուսաղեմաց վան-
քին վրայ գործուած են : Այն կառիր
Վաղֆի օրինաց համաձայն վիճակի մէջ
նախարարութեաւ համար պէտք եղած
գործողութիւնք կատարուելու վրայ են,
ի ձեռն կտակաց բարեջան հոգաբար-
ձութեանն :

— Մարրիգիսի ազգային վարժարա-
նաց Հոգաբարձութեան անգամ ընտրե-
լուած են Մանուկեան Յովհաննէս, Լօբ-
մակեօղեան Երամ, Մուշեղեան Միքայէլ,
Իւսիւքեան Միհրան, Միկայէլեան Լե-

ւոն և Չափուշեան Հրանտ Էֆէնտիք :

— Վաղը Գարակէօմիսի եկեղեցւոյն
մէջ Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Բա-
րդիչ Տ. Եղնիկ վարդ. Գալփաղճեան,
եկեղեցւոյն տօնախմբութեանն առթիւ :

— Հսկա. Ծին, Ս. Թարգմանչաց
տօնի օրը, հանդիսաւոր կերպով տօնուեր
է Գէորգեան ձեռնարանի տարեգարձը :

— Պարտիզակէն «Արեւելք»ի գրուած
նամակէ մը կը տեղեկանամք թէ, այդ-
գուտ հայաբնակ գիւղին մէջ 1866 էն մին-
չեւ 1888 ծնած են 2553 արուք և 2448
էգք, համագումար 5001 անձինք : Իսկ
այն տարիներուն մէջ մեռած են 812
արուք և 769 էգք, համագումար 1581
անձինք : Ուրեմն ծնելոց 100 ին 33 ը մե-
ռած է,

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Լ ՈՒ Ր Ե Ր

Ըստ Պետական Խորհրդոյ որոշման,
Միլիթէ վարժարանի վկայեալ չըջանաւարտ-
ներէ Իսլամ եղբները զինուորական ծառա-
յութենէ ազատ պիտի մնան, իսկ ոչ-իսլամք՝
զինուորական տուրքէ :

— Տիարալքիի Իտաքի ժողովն որոշեր է
դատաստանի ենթարկել 13 զաւառակի նախ-
կին արկղակալ Կարապետ Էֆէնտիք, որուն
պաշտօնավարութեանը միջոցին 60000 դրու-
ղողցուեր է հաշուական խաղախութեամբ
մը. նոյնպէս զաւառակին երմտական պաշ-
տօնեայ Ալի Ազմի Էֆէնտիք և այդ գիւանին
մէջ պաշտօնավարող Գէորգ Էֆէնտիք : Այս
երեք պաշտօնեայք ձերբակալուեր և գրու-
թիւնք յանձնուեր են նոյն ժողովոյ հարցա-
քննիչ դատարանին :

— Մալաթիոյ Քեաթիկէ զաւառակի Կեր-
կեր, Շիրէ ու Պէթուրքէ գիւղախումբերէն
զաւառակ մը պիտի կազմուի, որուն կեդրոնը
պիտի ըլլայ Պէթուրքէ :

— Մայրաքաղաքի մէջ հետախօսի դոյու-
թիւնը պաշտօնապէս հաստատուած է : Օրա-
կան քանի մը մարդիկ կը վարակուին, և մեռ-
նողներ ալ կը պատահին :

— Արդարութեան դործոց նախարարու-
թեան գիւաններուն և դատարանաց մէջ պաշ-
տօնավարող քարտուղարք, որք Հոգեւոր ու
Պատմական դործոց մասին հմտութիւն ու-
նին, յետ այսօրիկ Իրուսաղիտական վարժա-
րանի չըջանաւարտից նման՝ դատական պաշ-
տօններու կոչուելու համար բնորոշի պիտի
կրնան ըլլալ :

— Ֆէսի գործարանին կից կառուցուելու
վրայ եղող յաւելումական մասին շինու-
թիւնն աւարտելու վրայ է : Եւրոպայէ բեր-
ուած մեքենայներն ու գործարանին մէջ, ուր
պիտի պատրաստուին զինուորաց յատուկ հա-
զուանները :

— Զմիւռնիոյ մէջ հնոտաբար անհետացած
լինելով, Կուսակալութիւնը խնդրած է բարձ-
րագոյն իշխանութեանէն՝ վերցնել քաղաքի ի-
նան :

— Տօքթ. Շանթմիս Երէկ չմեկնեցաւ մայ-
րաքաղաքէս :

— Տօքթ. Նիքոլ Յրանտայի բժիշկը միւր-
բորանութեան ուսուցիչ կարգեցաւ բժշկական
վարժարանին մէջ, հինգ տարուան պայմա-
նաւորով :

— Սպարապետութիւնը, կրնէ «Մոնի-

դէս», Բ. Դրան հաղորդեր է 4րդ գորարա-
նակի հրամանատարին մէկ տեղեկագիրը, որ
կը ծանուցանէ թէ նախապէս Ռուսիա գաղ-
թող Հայերը կը փախաքին իրենց տեղերը վե-
րադառնալ :

— Երուսաղեմաց մէջ հսկա. 20ին կա-
տարուեր է գերմանական աւետարանական
եկեղեցւոյ մը հիմնարկէքը :

ՖԱՆԴԻԶԻ ՕՐԻԱՆԴԱԼ

Կարելի է երաժշտութեան հետեւող մը
ըլլալ՝ և ծանօթ արուեստագէտ Զուխաճեան
Էֆէնտիքի հեղինակութիւնները չունենալ որոց
մեծագոյն մասը Արեւելեան և Արեւմտեան
եղանակաց հիւանդի խառնուրդ մը կը կազ-
մեն. կ'արժէ նաեւ տեսնել իւր վերջին հրա-
տարակութիւններէն «Փանդէղի Օրիանդալ»ը
յորում մերթ փառվուոն, մերթ մերամոգծիկ,
անգամ մը ևս կը փայլի հեղինակին տաղանդը
իւր ամենանորը երանդներով :

Զուխաճեան Էֆէնտիքի հեղինակութիւնք՝
առ հասարակ մրցող եւրոպական նշանաւոր
հեղինակութեանց հետ՝ թէ և վաղուց դնա-
հատեալ երաժշտաւէր հապարակութեան կող-
ման, քաջաբերութեան պէտք կ'ունենան սա-
կայն, որպէս զի տաղանդաւոր ու համակրելի
երաժշտաւէր դրդիս զգաց շարունակել իւր
արտադրութիւնները :

Զուխաճեան Էֆէնտիքի երաժշտական եր-
կասիրութեանց վաճառման կեդրոնաւորին է
Ստեփան Էֆ. Յովսէփեանի խանութը, Պահ-
չէ-գալու, Համիտիյէ Թիւրպէսի :

ՄԵՐ ՀՈՐԻԶՈՆԵՆ ԴՈՒՐՍ

Վերջապէս Յրանտա յաջողեցաւ վերստին՝
ձեռք անցունել այն քաղաքական դերակշու-
թիւնը զոր կորուսած էր 70-71 ի պատերազ-
մէն ի վեր և որու հետամուտ լինելով լու-
թեամբ և անօրինակ աշխուժիւ կ'աշխատէր :
Տիեզերական երկու արուեստահանդէսներէ
յետոյ, որոցմով իւր արուեստական, գիտա-
կան ու նիւթական աներեւակայելի զարգա-
ցումը պարզեց աշխարհի առջև, այս անգամ
ալ Ռուս նաւերուն այցելութեան առթիւ ի
վեր հանեց հայրենապիտան աննման խանդ-
մոր ու և է ազգի պատմութեան մէջ փառա-
ւոր տեղ մը գրուելու արժանի է . կեդրոնա-
կան եւրոպիոյ Պետութեանց դաշնակցութեան
հանդէպ Ռուսիա և Յրանտա առանձին ա-
ռանձին տաղնապի մէջ կ'զգային զիրենք . այս
երկու ազգաց կառավարական կազմակերպու-
թեանց հիմնաւոր տարբերութիւնը խոչընդոտ
կը համարուէր անոնց միջև յայտնի կամ լռի-
նաշնակցութեան մը կազմուելուն . սակայն
երկուքն ալ մէկ մէկու մերձենալու անհրա-
ժեշտ պէտքն զգացին . գործը վերացական
համակրութեան սահմանէն դուրս ելաւ, եր-
կու ազգերն քաղաքական ընդհանուր հայ-
եացներու մէջ միմեանց համակարծիք և ձե-
ռքնու լինելէ յետոյ, այս անգամ հանդի-
սապէս գիրկնոց խառնեցան և փառապէք ու
համակրալի ընդունելութիւնը զոր ֆրանսա-
կան ժողովուրդն բրաւ Զարին առաքեալնե-
րուն, անքակտելի կերպիւ և, սուսմի աշ-
խարհի, կապեց միաւորեց Յրանտական ու
Ռուսական ազգերը, Յրանտական ու Ռուսա-
կան բանակները . ահա ինչ որ կրնայինք հա-
ղորդել մեր ընթերցողոց այն վեց շաբթուան
միջոցին՝ յորում Մալիկի հրատարակուած ընդ-
միջուեցաւ նոր ու տեւական կարգադրու-
թեամբ վերակսելու համար :

